

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN UMUTSUZLUK DURUMLARI VE AİLE İŞLEVSELLİĞİ İLİŞKİSİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Yemliha COŞKUN*

ÖZET

Bu araştırma ile, ortaöğretim öğrencilerinin umutsuzluk durumları ile algıladıkları aile işlevselliği arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini, 2006-2007 öğretim yılında İstanbul ili Anadolu yakasında, resmi ve özel lise 10 ve 11. sınıflarında okumakta olan 167' si kız, 186' sı ise erkek olmak üzere, tesadüfi yöntemle seçilmiş toplam 353 öğrenci oluşturmaktadır. Tarama modelindeki araştırmada veri toplama aracı olarak öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri hakkında bilgi toplamak için araştırmacı tarafından geliştirilmiş 'Kişisel Bilgi Formu' nun yanında 'Beck Umutsuzluk Ölçeği' ile 'Aile Değerlendirme Ölçeği' kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin umutsuzluk durumlarıyla, algılanan aile işlevsellikleri arasında anlamlı bir ilişki görülmezken, devlet okulunda okuyan öğrencilerin, özel okulda okuyan öğrencilere göre umutsuzluk düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Umutsuzluk, aile işlevselliği.

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN HOPELESSNESS AND FAMILY RELATIONS OF HIGH SCHOOL STUDENTS ACCORDING TO SOME VARIABLES

SUMMARY

The aim of this research is to explore the relationship between hopelessness and family relations of high school students. The sample of the study is consisted of public and private high school students in Anatolian side of İstanbul city, at the 2006-2007 academic year. The sample has 353 high school students of 167 females and 186 males from 10th and 11th class. The questionnaire which is developed by the researcher to collect information about sociodemographic features of the students, 'Beck Hopelessness Scale'(HS), 'McMaster Family Assessment Device' are used as the type of this survey study. The results of the

* Dr., Kahramanmaraş Sütçü İman Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.

study show that there is not significant correlation between hopelessness of the high school students and their family relations. Besides, the hopelessness scores of the students of the public schools higher than private school’.

Key words: Hopelessness, family relations.

Gelecekle ilgili tutumlar birçok psikopatolojinin gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Bu tutumlardan birisi de umutsuzluktur. Bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan az olan olumsuz beklentiler şeklinde tanımlanan umutsuzluğun içeriğinde başarısızlık yargısı vardır (Dilbaz ve Seber, 1993).

Beck’e göre, bireyin kendisiyle, dünyayla ve gelecekle ilgili olumsuz bilişsel algılamalarının bir ögesi olarak açıklanmakta olan umutsuzluk kavramı, Abramson ve arkadaşları tarafından depresyonla ilgili umutsuzluk teorisi olarak adlandırılıp yeniden tanımlanarak, umutsuzluğun depresyonun temel faktörü olduğu belirtilmiştir (Poch, et. al., 2004). Bu teoriye göre, bilişsel olarak güçsüz durumdaki bireyler olumsuz yaşam olaylarıyla karşılaştıklarında, büyük oranda umutsuzluğa düşmektedirler ve bu duygular depresyonun alt türleri olarak bazı belirtilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Hassas ve zayıf bilişsel yapıya sahip olan bireylerin olumsuz yaşam olaylarıyla etkileşime girmeleri umutsuzluğun oluşmasını desteklemekte, bu durum daha sonra depresyona dönüşmektedir. Diğer yandan yüksek beklenti içinde olunan durumlarda sonuçların istedik şekilde gerçekleşmemesi ya da beklenmedik bazı durumların gerçekleşmesi de umutsuzluk depresif belirtilerini yükseltmektedir (Hankin et. al., 2001).

Umutsuzluğun yer aldığı en önemli psikiyatri bozukluklarından birisi olarak (Dilbaz ve Seber, 1993) depresyon ile ilgili geliştirilen kuramlardan bir kısmı depresyonda olumsuz düşünce, beklenti ve yanlış öğrenmenin etkin olduğunu belirterek umutsuzluk ile ilişki kurmuşlardır. Bunlardan biri de Beck tarafından geliştirilen ‘Bilişsel Bozukluk Kuramı’dır. Beck depresyonu şematize ederken üç kavramı tanımlamıştır:

1. Bilişsel Üçlü: Kişinin kendisi, çevresi ve geleceği ile ilintili inançlarını kapsamaktadır.
 - A) Hasta kendini yetersiz ve değersiz bulur. Yaşam ona göre hayal kırıcıdır.
 - B) Çevresi ona yardım etmemektedir, yaşantısı yetersizdir.
 - C) Geleceğinden umutsuzdur, uzun dönemli amaçları yoktur. Böylece olumlu bir davranış başlatamaz.
2. Sessiz Kabullenişler (şemalar): Depresif kişi, kendisinin de açıklayamadığı bazı inanç ve kurallara sahiptir. Hasta coşkularını, bilgilerini ve davranışlarını bu kurallara dayandırır. Örneğin eşi iltifat etmezse artık beni beğenmiyor, beni kimse sevmiyor, değersizim düşüncesi oluşur.
3. Bilişsel Hatalar: Gerçek olay ve bu olayla ilgili olumsuz otomatik düşünceler kıyaslanarak mantık hataları kurulur. Örneğin, keyfi anlam çıkarma, seçimli dikkat, genelleştirme, büyütme, küçültme ve özelleştirme gibi.

Beck bu kuramı geliştirirken depresyon belirtilerinden karamsarlık için önemli bir kavram olan umutsuzluk üzerinde durmuş, deprese kişilerin psikoterapisi sırasındaki gözlemleri temelinde aşırı ucu intihar olan ve intihar eğilimi gösteren hastaların durumlarını umutsuzluk olarak kavramlaştırdığını bildirmiştir (Dilbaz ve Seber, 1993). Bir çok araştırma sonuçları da, umutsuzluk ile depresyon arasında ilişkinin varlığını belirterek, umutsuzluğun depresyonun bir fonksiyonu olarak, kendiliğinden depresyon belirtilerinin ortaya çıkmasına neden olduğunu belirtmektedir (Joiner et al., 2005). Diğer yandan intihar ve depresyon birbiri ile örtüşen kavramlar olarak her ikisinde de birey, benzer bilişsel ve emosyonel süreçlerden geçmektedir (Aydemir ve ark., 2002). İntihar davranışlarının arka planındaki temel risk faktörlerinden biri olan umutsuzluk, bilişsel açıdan depresyonun anlaşılması için temel etmen durumundadır (Poch, et. al., 2004).

Ruh sağlığı uzmanları tarafından duygulanım bozuklukları denen bir hastalık ya da hastalık grubunu ifade etmek için kullanılan bir kelime olan depresyon (Quinn, 2002), derin üzüntülü bir duygulanım içinde düşünce, konuşma ve hareketlerde yavaşlama ve durgunluk, suçluluk hissetme, değersizlik, küçüklük, güçsüzlük, isteksizlik, karamsarlık duygu ve düşünceleri ile yorgunluk, fizyolojik işlevlerde yavaşlama gibi belirtileri içeren bir sendromdur (Öztürk, 1997; Yurdakul,1999; Wulsin, 2006). Tedavi edilebilir olan (Köroğlu, 2006) ancak tedavi edilmediği takdirde aylar ve yıllarca sürebilen depresyonun (Çakmak ve Saatçioğlu, 2003), çok sık görülmesi, bireylerin sosyal yaşantılarını etkilemesi, verimlilik kaybına neden olması ve en önemlisi de intihara yol açabilmesi nedeniyle, önemli bir duygulanım problemidir (Yurdakul,1999).

Bireylerin yaşam süresince depresyon geçirme riski % 15 dolaylarındadır. Bu oran hemen hemen tüm toplumlarda, kadınlarda % 25'e kadar çıkarak erkeklere oranla iki kat daha fazla görülmektedir (Çakmak ve Saatçioğlu, 2003). Dünya Sağlık Örgütü tarafından yeti yitimine yol açan ilk 3 hastalık içinde sayılan ve gelecek 20 yılda daha da sık görüleceği öngörülen depresyon, 2005-2006 verilerine göre dünyada yaklaşık 121 milyon kişiye bulunmaktadır (Akdeniz, 2006).

Duygudurum konusunda gençlere yönelik yapılan çalışmalarda pek çok gencin, çoğu zaman hayatlarından memnun oldukları belirtilmektedir. Aileleri, öğretmenleri veya arkadaşlarıyla önemli sorunları olmayıp, geleceğe ümitle bakmaktadırlar. Offer'in otuz bin genç ile gerçekleştirdiği araştırmasının sonucuna göre, gençlerin % 80'i gibi büyük çoğunluğunun sürekli ve sağlıklı bir gelişme gösterdikleri, anne-babaları, arkadaşları ve diğer yetişkinlerle önemli sorunlar yaşamadıkları, toplum ve kültür değerleriyle çatışmadıkları, kendi içlerinde huzursuz olmadıkları ya da bu gibi sorunlarını çözebildikleri görülürken, sadece yüzde 20'sinin duygusal olarak boşlukta olduğu ve bir dizi sorun yaşadıkları görülmüştür (Shapiro, 199; Ekşi, 1999). Duygulanım bozukluğu olan bu gençlerin, duygulanım bozukluğu olmayanlara göre iki kat fazla intihar etme riski taşıması ve tüm ergen ölümlerinin de % 25'nin nedeninin intihar olarak belirtilmesi, durumun kritikliğini göstermekte, anne-babaların ergen duygulanım bozukluklarının işaret ve belirtilerini algılayıp gözden kaçırmamalarını gerektirmektedir (Quinn, 2002). Dolayısıyla bireylerin

değersizlik algılamasından kurtulmada, sosyal destek görüp yalnızlık duygusundan kurtulmada ailenin önemi ortaya çıkmaktadır.

Çeşitli olayların insan hayatına getirdiği stres yükünü ölçen Holmes ve Rahe' nin geliştirdikleri ölçeğe bakıldığı zaman, insana en büyük stres yükünü getiren 14 olayın 12 tanesinin aile ilişkileri ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu durum, aile ilişkilerinin bireyin sağlığını ne kadar yakından ilgilendirdiği ve bu ilişkilerin kişinin hayatında ne kadar önemli rol oynadığı konusunda kolayca fikir vermektedir (Baltaş, 1993).

Aile, bireylerin içinde büyüdüğü, geliştiği en küçük sosyal topluluk olarak, ruhsal gelişimde oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Bebeklikten itibaren sosyalleşmeyi, yani toplumla kaynaşmayı, toplumun bir üyesi olmayı aile içerisinde öğrenen bireyin, aynı zamanda anne-babanın psikolojik duygularını yansıtan, onların bilinçdışı gereksinimleri ile oluşan davranışları olarak açıklanabilen tutumlarına bağlı olarak ta kişilik yapısı biçimlenir (Sonuvar, 1988).

Ergenlik yaşındaki gençler, ebeveynlerinin ilgisine ihtiyaç hissetmektedirler (Shapiro, 1994). Kendi düşünceleri ve duyguları olan bir birey olarak ebeveynlerinden ayrı olarak görülmek isteyen gençler, ebeveynlerinin artık onları bir çocuk olarak görmemelerini, çünkü değiştiklerini ve büyümekte olduklarının kabul edilmesini istemektedirler. Genel kanaatin aksine, gençlerin çoğu ailelerden kopmak veya tamamen ayrılmak düşüncesinde değil, onların yeni, değişen, olgunlaşan benliklerinin bilincine varmalarını istemektedirler (Shapiro,1994).

Duygulanım bozukluğu yaşayan gençliğin temeli, sevilmediğini hisseden, anne babalarıyla beraber zaman geçirilmeyen aile ortamı ve sürekli dışlandığını hissettiren bir atmosferin ruh haliyle atılmaktadır (Littauer, 2005). Aile yaşantısı problemlili olan, bugün ne sorun çıkacak diye korku ile beklenen bir evde yaşayan bireylerin duygulanım bozukluğu yaşamaları ve tedavinin de uzun zaman alması kaçınılmaz bir durumdur (Yurdakul,1999). Gerek bebeklik, gerekse daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan duygulanım bozukluklarında ailede benzer durumların bulunması genetik, özdeşim ve sosyal öğrenme yolu ile etkili olmaktadır (Şenol., Karacan ve Şener, 1999). Araştırmalarda, depresif ebeveynlerin çocukları gözden geçirildiğinde bu çocukların kognitif ve emosyonel gecikmelerinin olduğu, ebeveynlerinden ayrılmalarında güçlük yaşadıkları, okul çağına geldiklerinde de depresyon, hiperaktivite, enurezis, okul sorunları yaşadıkları, ergenlik dönemlerinde karşıt gelme, içe kapanma davranışları gösterdikleri bildirilirken (Göktürk, 2000), özellikle intihar davranışı gösteren ergenlerin ailelerinde çatışmanın fazla olduğu, ergenlerin daha az destek gördüğü ve ailede düşmanca tavırların ön plana çıktığı görülmektedir (Brent., Kolko, 1990; Akt.: Sayar ve Ark., 2000). Araştırmaların çoğu gerek intihar düşüncesi ve girişimi, gerek intiharla ölüm olaylarında ailenin önemli bir etken olduğunu göstermektedir (Ekşi, 1999). Bireyin, ailesinde depresyon geçirmiş olan bir kişinin bulunması, o kişinin de mutlaka depresyon geçireceği anlamına gelmemekle birlikte, ailede depresyon öyküsünün bulunması, o kişide depresyon riskini arttırmaktadır. Diğer bir deyişle, depresyon geçirmiş olan kişilerin birinci derecede yakınlarının depresyon geçirme olasılıkları, ailesinde

depresyon öyküsü olmayanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Köroğlu, 2006). Konuyla ilgili olarak yapılan araştırmalarda da benzer bulgular elde edilmiştir. Nilzon ve Palmerus'un (1997), İsveçli 30 ergenle yaptıkları çalışmada depresif olan ergenlerin, depresif olmayanlara göre aile içi çatışmaları daha fazla yaşadıkları ve karşılaştıkları problemleri çözmede daha fazla zorlandıkları görülmüştür. Yine, Palabıyıkçoğlu tarafından intihar girişiminde bulunan bireylerin aile işlevleri algılama biçiminin ele alındığı araştırmada, intihar girişiminde bulunan denekler ailelerinde destek, hoşgörü, sevgi ve ilgi yetersizliği algıladıkları, diğer yandan üyelerin gelişimini sağlayacak aile içi rollerin iyi belirlenmediği ve üyelerin savunucu iletişim biçimini benimsedikleri görülmüştür (Palabıyıkçoğlu;http://lokman.cu.edu.tr/psikiyatri/derindex/kriz/1993/2/62.pdf).

YÖNTEM

Orta öğretim gençliğinin umutsuzluk durumları ve aile işlevselliğinin bazı değişkenlere göre ilişkisinin incelendiği bu araştırma, ilişkisel tarama modelindedir.

Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2006-2007 öğretim yılında İstanbul ili Anadolu Yakası'nda eğitim veren, resmi ve özel liselerin 10 ve 11. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde, 2006-2007 öğretim yılında İstanbul ili Anadolu yakasındaki resmi ve özel liselerde öğrenim görmekte olan 10 ve 11. sınıf öğrencileri iki ayrı okul grubu olarak (özel, resmi) birer küme kabul edilmiş, oranlı küme örnekleme yöntemiyle random (tesadüfi) olarak yapılan seçimle okullar belirlenmiştir.

Kişisel Bilgi Formunu dolduran örneklem grubundaki öğrencilerden, değerlendirmeye alınan 353'nün demografik özelliklerine ilişkin frekans (f), ve yüzde (%), sonuçlarının dağılımı sırasıyla aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Okul Niteliği Değişkeni Frekans ve Yüzde Değerleri

Okul Türü	f	%
Devlet 10.Sınıf	92	26,1
Devlet 11.Sınıf	88	24,9
Özel 10. Sınıf	82	23,2
Özel 11. Sınıf	91	25,8
Toplam	353	100

Tablo 1'de görüldüğü gibi, örneklem grubunun 92'si (% 26,1)devlet okulu lise 10. sınıf öğrencisi, 88'i (% 24,9) devlet okulu lise 11. sınıf öğrencisi, 82'i (%23,2) özel okul lise 10. sınıf öğrencisi ve 91'i (% 25,8) özel okul 11.sınıf öğrencisidir.

Tablo 2. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkeni Frekans ve Yüzde Değerleri

Cinsiyet	f	%
Kız	167	47,3
Erkek	186	52,7
Toplam	353	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi, örneklem grubunun 167’si (% 47,3) kız öğrencilerden oluşurken, 186’sı (% 52,7) erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, veri toplama aracı olarak öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri hakkında bilgi toplamak için araştırmacı tarafından geliştirilmiş “Kişisel Bilgi Formu” ile birlikte “Beck Umutsuzluk Ölçeği” ve “Aile Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın bağımsız değişkenleri hakkında veri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu; öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik toplam 3 sorudan (okul türü, sınıf düzeyi, cinsiyet) oluşmaktadır.

Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ)

Araştırmada öğrencilerin umutsuzluk durumlarını ölçebilmek amacıyla Beck ve arkadaşları tarafından 1974 yılında geliştirilmiş bulunan ‘Beck Umutsuzluk Ölçeği’ kullanılmıştır. Ölçeğin, intihar girişiminde bulunan hastalarla ve depresif yaşlılarla yapılan çalışmalarda iç tutarlılığının .84 ve .93 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin geçerliliğini incelemek üzere yapılan çalışmalarda ‘Beck Depresyon Ölçeği’ ve klinisyen değerlendirmeleri ile ilişkisinin .60 ve .68 arasında değiştiği saptanmıştır. Çeviri çalışması Seber, tarafından yapılmış olan ölçek (Savaşır ve Şahin, 1997), 20 maddeden oluşmaktadır. Sorulara doğru, yanlış biçimde cevap verilmekte olup, puan aralığı 0-20’dir. Ölçek üç faktörü içermektedir: 1. Gelecek ile ilgili duygular, 2. Motivasyon kaybı, 3. Gelecek ile ilgili beklentiler. Ölçek , hastada depresyonun seviyesindeki değişikliklerin yanı sıra umutsuzluk ve intihara ilişkin de bilgi vermektedir (Ceyhun, 2001). Alınan puanlar yüksek olduğunda bireydeki umutsuzluğun yüksek olduğu varsayılır (Savaşır ve Şahin, 1997).

Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ)

Orijinal formu Amerika Birleşik Devletlerinde Brown Üniversitesi ve Butler Hastanesi tarafından Aile Araştırma Programı çerçevesinde geliştirilmiş olup, ailenin işlevlerini hangi konularda yerine getirebildiğinin veya getiremediğinin genel bir değerlendirmesini yapmak ve sorun alanlarını ortaya çıkartmak amacıyla oluşturulmuş bir ölçü aracıdır (Bulut, 1990). 12 yaş üzeri aile bireyleri tarafından doldurulan ve aileleri, problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verme, duygusal katılım, davranış kontrolü ve genel işlevler boyutlarında değerlendirmeyi amaçlayan ölçeğin puan ortalaması alınarak aile puanı hesaplandığı gibi, her bireyin puanını ayrı olarak değerlendirmek de mümkündür (Kılıç ve diğ., 1999).

Türkçe’ye uyarlanması, güvenilirlik ve geçerlik çalışması Işıl Bulut tarafından yapılmış olan ölçeğe ilişkin bulgular, hemen tüm konularda ölçeğin orijinalinde yapılan çalışmalardan elde edilen bulguları destekler niteliktedir (Bulut, 1990). Ölçek, problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar alt boyutlarından oluşmaktadır (Öner, 1994). Orta eğitim düzeyindeki her bireyin anlayıp cevaplandırabileceği ölçeğin aile üyeleri tarafından son iki ayı dikkate alarak maddeleri okuyup uygun seçenekleri işaretlemeleri istenmektedir. Tüm maddelerde

1 puanı sağlıklı cevabı, 4 puanı ise sağlıksız cevabı simgelemektedir. Bu şekilde elde edilen puanlar her alt boyut için toplanarak ortalaması alınır. Böylece her kişi için yedi alt ölçek puanı elde edilmektedir. Ölçek puanları 2.00'nin üzerindeki puan ortalamalarının aile işlevlerinde sağlıksızlığa doğru bir gidişin göstergesi olduğu kabul edilmektedir (Bulut, 1990).

Verilerin Çözülmesi

Toplanan verilerin analizinde SPSS 11.5 paket programı kullanılarak değişkenlerin n sayıları, ortalama ve standart sapmaları hesaplanarak öğrencilerin umutsuzluk düzeyleriyle, aile işlevselliği ilişkisi test edilmiş, ayrıca umutsuzluk düzeyleri ve aile işlevselliği açısından farklı gruplar arasında anlamlı farklar olup olmadığı incelenmiştir. Anlamlılık kontrolü için farklılıklar arası hata payı .05 manidarlık düzeyinde sınıranmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, kişisel bilgi formu, 'Beck Umutsuzluk Ölçeği' ve 'Aile Değerlendirme Ölçeği' ile elde edilen veriler, öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin, algıladıkları aile işlevselliğiyle ilişkisi varmıdır? Temel problemi doğrultusunda analiz edilip, bulguları özetlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri ile aile işlevsellik durumlarının demografik özelliklerine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı sınıranarak bulgular sıralanmıştır.

Bu amaçla, kişisel bilgi formlarına bağlı olarak demografik özelliklerin frekans ve yüzde dağılımları bulunduktan sonra öğrencilerin umutsuzluk düzeylerini ve aile işlevselliğinin sağlıklı olup olmayışını belirlemek için aritmetik ortalaması ve standart sapması bulunmuş daha sonra örneklem grubunun umutsuzluk düzeyleri ve aile işlevsellik durumlarının ilişkisinin incelenmesinde normal dağılım özelliği gösteren örneklem grubu için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon tekniğinden yararlanılırken, umutsuzluk ve aile değerlendirme ölçeğinden aldıkları puanların; okul niteliği, sınıf düzeyi ve cinsiyete göre farklılaşıp, farklılaşmadığını belirlemek üzere bağımsız grup t testi istatistik tekniği kullanılarak bulgular aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 3. Umutsuzluk ve Aile Değerlendirme Ölçeği Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

	N	\bar{X}	s.s
Umutsuzluk	353	7,18	3,480
Problem Çözme	353	2,23	,621
İletişim	353	2,14	,564
Roller	353	2,15	,441
Duygusal Tep. Ver.	353	2,11	,644
Gereken İlgiyi Gös.	353	2,09	,491
Davranış Kontrolü	353	1,91	,451
Genel İşlevler	353	1,95	,562

Tablo 3’de görüldüğü gibi öğrencilerin umutsuzluk düzeyi aritmetik ortalaması 7.18 standart sapması 3.48 iken; algıladıkları aile işlevselliği alt boyutlarından problem çözmenin aritmetik ortalaması 2.23 standart sapması .621; iletişim aritmetik ortalaması 2.14, standart sapması .564; roller aritmetik ortalaması 2.15, standart sapması .441; duygusal tepki verebilme aritmetik ortalaması 2.11, standart sapması .644; gereken ilgiyi gösterme aritmetik ortalaması 2.09, standart sapması .491; davranış kontrolü aritmetik ortalaması 1.91, standart sapması .451 ve genel işlevler aritmetik ortalamasının 1.95 standart sapmasının ise .562 olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Umutsuzluk ve Aile Değerlendirme Ölçeği Puanlarının Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Sonuçları

		<u>Aile Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutları</u>							
Değişkenler	Umutsuzluk	Prob.	İletişim	Roller	Duyg. T. Vereb.	Gerek İl. Gösterme	Davranış Kontr.	Genel İşlevler	
		Çözme							
<i>Aile Değ. Öl. Alt. B.</i>	<i>Umutsuzluk</i>	-	,020	,056	,081	,052	,074	,064	,054
	<i>Problem Çözme</i>		-	,526**	,446**	,479**	,250	,444**	,619**
	<i>İletişim</i>			-	,497**	,644**	,422**	,436**	,667**
	<i>Roller</i>				-	,519**	,401**	,545**	,616**
	<i>Duygusal Tepki Vereb.</i>					-	,472**	,386**	,675**
	<i>Gerekilen İlgiyi Göster.</i>						-	,389**	,516**
	<i>Davranış Kontrolü</i>							-	,551**
	<i>Genel İşlevler</i>								-

N=353

**p<.01

Tablo 4’de görüldüğü gibi öğrencilerin umutsuzluk düzeyleriyle aile içi psikolojik ilişki örüntüleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 5. Cinsiyet Değişkenine Göre Umutsuzluk Düzeyleri ve Aile Değerlendirme Ölçeği Puanlarının Bağımsız Grup t-testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	N	\bar{X}	s.s	sd	t	p
Umutsuzluk	Kız	167	7,14	3,28	351	-,205	,838
	Erkek	186	7,22	3,65			
Problem Çözme	Kız	167	2,30	,59	351	1,892	,059
	Erkek	186	2,17	,63			
İletişim	Kız	167	2,19	,56	351	1,647	,100
	Erkek	186	2,09	,56			
Roller	Kız	167	2,18	,43	351	,912	,362
	Erkek	186	2,13	,45			
Duygusal Tepki Vereb.	Kız	167	2,13	,63	351	,510	,611
	Erkek	186	2,09	,65			
Gerekilen İlgiyi Göster.	Kız	167	2,11	,48	351	,855	,393
	Erkek	186	2,07	,49			
Davranış Kontrolü	Kız	167	1,94	,44	351	1,237	,217
	Erkek	186	1,88	,45			
Genel İşlevler	Kız	167	2,00	,56	351	1,618	,107
	Erkek	186	1,90	,55			

Tablo 5’de görüldüğü gibi öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri ve algıladıkları aile işlevselliklerinin anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden önce, Levene’s testi ile dağılımların varyanslarının homojenliği test edilmiş, sonuçta umutsuzluk düzeyi (L=2,308;p>.05); problem çözme (L=0,119;p>.05); iletişim (L=0,014;p>.05); roller (L=0,292;p>.05); duygusal tepki verebilme (L=0,358;p>.05); gereken ilgiyi gösterme (L=0,062;p>.05); davranış kontrolü (L=0,881;p>.05); ve genel işlevler (L=0,008;p>.05) varyanslarının homojen olduğu görülmüştür. Daha sonra ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesi amacıyla yapılan bağımsız grup t-testi sonuçlarına göre, öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri (t=-0,205;p>.05), problem çözme (t=1,892;p>.05), iletişim (t=1,647;p>.05), roller (t=0,912;p>.05), duygusal tepki verebilme (t=0,510;p>.05), gereken ilgiyi gösterme (t=0,855;p>.05), davranış kontrolü (t=1,237;p>.05) ve genel işlevler (t=1,618;p>.05) puanları arasında cinsiyet değişkeni bakımından anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 6. Okul Türü Değişkenine Göre Umutsuzluk Düzeyleri ve Aile Değerlendirme Ölçeği Puanlarının Bağımsız Grup t-testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Okul Türü	N	\bar{X}	s.s	sd	t	p	
<i>Aile Değer. Ölç. Alt. B.</i>	Umutsuzluk	Devlet	180	7,58	3,44	351	2,210	,028
		Özel	173	6,77	3,47			
	Problem Çözme	Devlet	180	2,25	,60	351	,701	,484
		Özel	173	2,21	,63			
	İletişim	Devlet	180	2,19	,55	351	1,713	,088
		Özel	173	2,09	,57			
	Roller	Devlet	180	2,22	,46	351	3,017	,003
		Özel	173	2,08	,40			
	Duygusal Tepki Vereb.	Devlet	180	2,20	,63	351	2,767	,006
		Özel	173	2,01	,64			
	Gereken İlgiyi Göster.	Devlet	180	2,16	,49	351	3,012	,003
		Özel	173	2,01	,48			
	Davranış Kontrolü	Devlet	180	1,96	,44	351	2,140	,033
		Özel	173	1,86	,45			
	Genel İşlevler	Devlet	180	2,02	,53	351	2,491	,013
		Özel	173	1,87	,57			

Tablo 6’da görüldüğü gibi öğrencilerin okul türü değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri ve algıladıkları aile işlevselliklerinin anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden önce, Levene’s testi ile dağılımların varyanslarının homojenliği test edilmiş, sonuçta umutsuzluk düzeyi (L=0,052;p>.05); problem çözme (L=0,218;p>.05); iletişim (L=0,002;p>.05); roller (L=1,534;p>.05); duygusal tepki verebilme (L=0,084;p>.05); gereken ilgiyi gösterme (L=0,115;p>.05); davranış kontrolü (L=0,053;p>.05); ve genel işlevler (L=1,138;p>.05) varyanslarının homojen olduğu görülmüştür. Daha sonra ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesi amacıyla yapılan bağımsız grup t-testi sonuçlarına göre, öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri (t=2,221;p<.05), roller (t=3,017;p<.05), duygusal tepki verebilme (t=2,767;p<.05), gereken ilgiyi gösterme (t=3,012;p<.05), davranış kontrolü (t=2,140;p<.05) ve genel işlevler (t=2,491;p<.05) puanları arasında okul türü

değişkeni bakımından devlet okulları lehine anlamlı bir farklılık bulunurken, problem çözme($t=0,701;p>.05$) ve iletişim ($t=1,713;p>.05$) alt boyutları bakımından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulgulara göre devlet lisesinde okuyan öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin özel okullardakine göre daha yüksek olduğu görülürken, aile değerlendirme ölçeği alt boyutlarından roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler açısından devlet okulunda okuyan öğrencilerin aileleriyle ilişkilerinin sağlıksızlık düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Umutsuzluk Düzeyleri ve Aile Değerlendirme Ölçeği Puanlarının Bağımsız Grup t-testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Sınıf Düzeyi	N	\bar{X}	s.s	sd	t	p
Umutsuzluk	Lise 10	174	7,42	3,52	351	1,254	,211
	Lise 11	179	6,96	3,42			
Problem Çözme	Lise 10	174	2,32	,61	351	2,709	,007
	Lise 11	179	2,14	,61			
İletişim	Lise 10	174	2,19	,55	351	1,538	,125
	Lise 11	179	2,09	,57			
Roller	Lise 10	174	2,20	,43	351	2,080	,038
	Lise 11	179	2,11	,44			
Duygusal Tepki Vereb.	Lise 10	174	2,18	,64	351	2,150	,032
	Lise 11	179	2,04	,63			
Gereken İlgii Göster.	Lise 10	174	2,12	,50	351	1,242	,215
	Lise 11	179	2,05	,47			
Davranış Kontrolü	Lise 10	174	1,96	,44	351	2,149	,032
	Lise 11	179	1,86	,45			
Genel İşlevler	Lise 10	174	2,00	,58	351	1,890	,060
	Lise 11	179	1,89	,53			

Tablo 7'de görüldüğü gibi öğrencilerin sınıf düzeyi değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri ve algıladıkları aile işlevselliğinin anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden önce, Levene's testi ile dağılımların varyanslarının homojenliği test edilmiş, sonuçta umutsuzluk düzeyi ($L=0,374;p>.05$); problem çözme ($L=0,509;p>.05$); iletişim ($L=0,788;p>.05$); roller ($L=0,737;p>.05$); duygusal tepki verebilme ($L=0,054;p>.05$); gereken ilgiyi gösterme ($L=0,940;p>.05$); davranış kontrolü ($L=0,178;p>.05$); ve genel işlevler ($L=0,234;p>.05$) varyanslarının homojen olduğu görülmüştür. Daha sonra ortalamalar arasındaki farkın belirlenmesi amacıyla yapılan bağımsız grup t-testi sonuçlarına göre, öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri ($t=1,254;p>.05$), iletişim ($t=1,538;p>.05$) gereken ilgiyi gösterme ($t=1,242;p>.05$), genel işlevler ($t=1,890;p>.05$) bakımından anlamlı bir farklılık bulunamazken, problem çözme ($t=2,709;p<.05$), roller ($t=2,080;p<.05$), duygusal tepki verebilme ($t=2,150;p<.05$) ve davranış kontrolü ($t=2,149;p<.05$) puanları arasında sınıf düzeyi değişkeni bakımından 10. sınıflar lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu bulgulara göre 10. sınıfta okuyan lise öğrencilerinin umutsuzluk düzeylerinin 11. sınıftakilere göre daha yüksek olduğu görülürken, aile değerlendirme ölçeği alt boyutlarından problem çözme, roller, duygusal tepki verebilme ve davranış kontrolü açısından 10. sınıfta okuyan öğrencilerin aileleriyle ilişkilerinin sağlıksızlık düzeyinin 11. sınıftakilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA

Ortaöğretim öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleriyle, algıladıkları aile işlevselliklerinin ilişkisinin araştırıldığı bu araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, ortaöğretim öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleriyle, algıladıkları aile işlevsellikleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmamaktadır. Ancak, benzer konularda yapılmış araştırma sonuçlarının bu bulguyu desteklemediği görülmektedir. Örneğin, aile atmosferinin ergenlerin ruh sağlığına etkisi ile ilgili olarak Shek'in (2006) Hong Kong'ta yaşayan 3017 Çinli ortaöğretim öğrencisi ergenin, aile-ergen ilişkilerinin kalitesini incelediği araştırmasında, ergenlerin ailelerine güvenleri ve aile içi iletişim kalitesi ile ailelerin psikolojik kontrol ve davranışlarından memnuniyetleri arasında olumlu ilişki bulunmuştur. Eryüksel ve Akün'ün (2003) depresyonu olan ve olmayan 123 ergen, 109 anne ve 87 baba olmak üzere toplam 319 denekle yaptıkları çalışmalarının sonucunda da, depresyonu olan ergenlerin, olmayanlara göre, anne ve babalarıyla ilişkilerinden hoşnut olmadıkları, ana-babalarının çeşitli kural ve sınırlandırmalarla hayatlarını mahvedebileceklerine ve onlara kolayca haksızlık yapabileceklerine dair abartılı inançlara sahip oldukları görülmüştür.

Yine, Yu ve arkadaşlarının (2006) Bahamalı 725 genç ve onların ailelerinin katılımıyla depresyon, riskli davranışlar ve aile-ergen arasındaki iletişim üzerine yaptıkları çalışmada, depresif gençler ailelerinin desteğini oldukça düşük seviyede algılamakta, aynı zamanda aile ile olan iletişim bozukluklarının depresif olmayan gençlere göre daha fazla olduğu görülmüştür.

Diğer yandan, araştırmanın sonucuna göre cinsiyet değişkeni açısından öğrencilerin umutsuzluk durumlarında farklılaşmanın olmadığı görülmekte olup, bu bulgunun da literatür bilgilerince desteklenmediği görülmektedir. Örneğin, Aktepe ve arkadaşlarının (2006), intihar girişiminde bulunan çocuk ve ergenlerle ilgili yaptıkları çalışmalarında, intihar girişiminde bulunan vakaların % 89,7'nin kız olduğu belirtilmekte ve girişimi tetikleyici faktörler arasında ailevi sebeplerin en yüksek oranda oldukları görülmektedir. Yine, Sayar ve arkadaşlarının (2000), aşırı dozda ilaç alımıyla intihar girişiminde bulunan ergenlerle yaptıkları çalışmalarında, intihar girişiminde bulunan ergenler arasında kızların sayısının belirgin ölçüde fazla olduğu belirtilmekte, ayrıca intihar girişimiyle umutsuzluk puanları arasında da ilişki bulunmaktadır. Bu anlamda, araştırmanın her iki bulgusunda literatürdeki, yapılmış bazı çalışmalarla farklılık göstermesinin nedeninin, kullanılan ölçme aracının farklılığından ve örneklem özelliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmanın diğer bulgularına bağlı olarak, ortaöğretim öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri puan ortalamalarının klinik anlamdaki kritik seviyenin altında olması, ortaöğretim gençliğinin geleceklerinden umutlu olduklarını göstermektedir. Bu bulguyu destekleyici nitelikte benzer bulgular, Tümkiye'nin (2005), ailesinin yanında ve yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin umutsuzluk düzeyleriyle ilgili araştırmasında da görülmektedir. Araştırma sonucunda, ailesi yanında kalan ergenlerin umutsuzluk düzeylerinin düşük olup, hayalleri olan, problemlerini arkadaşları ve ailesiyle paylaşabilen, intihar düşüncesi taşımayan, istismara uğramamış ve psikolojik bir sorunu bulunmayan ergenler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, öğrenciler umutlu olmakla birlikte, algıladıkları aile işlevselliği puanlarına bakıldığında öğrencilerin çoğunun, alt boyutta aileleriyle olan ilişkilerinin sağlıklı olmadığı görülmektedir. Bu durum, öğrencilerin aileleriyle olan ilişkilerindeki sorunlarının çok ileri boyutta, onları umutsuzluğa düşürücü nitelikte olmadığını, ancak ortaöğretim gençliğinin içinde buldukları ergenlik dönemi itibarıyla ailelerinin onları yeterince anlayamamış olmalarının etkisinin olabileceğini düşündürmektedir. Zira Çetin ve arkadaşlarının (2004) belirttiği gibi, ergenlerin seçimlerini yapmada özgürlükleri artmakla birlikte, kimliğin kazanılma süreci daha zorlaşmıştır. Hızlı sosyal gelişim içinde önceki kuşak gençler için yeterli bir model oluşturamamakta ve günümüzde ergenler kimlik kargaşası tehlikesi ile daha fazla karşı karşıya kalmaktadırlar ki, bu durum bütünlük içinde bir kimlik duygusu oluşmadığını göstererek çeşitli psikolojik sorunların ortaya çıkmasını yol açabilmektedir.

Araştırmadan elde edilen diğer bulgulara bakıldığında ise devlet okulunda okuyan öğrencilerin umutsuzluk düzeyinin daha yüksek olduğu görülmekte, bu durumun genel olarak özel okulda okuyan öğrencilerin göreceli olarak daha iyi sosyo-ekonomik şartlara sahip oldukları düşünüldüğünde, devlet okulunda okuyan öğrencilerin meslek edinme noktasında, ya da üniversite sınavlarına hazırlanma, kazanırsa üniversite eğitimi için yeterli ekonomik şartlara sahip olmamanın doğurduğu bir sonuç olabileceği düşünülmektedir. Literatüre bakıldığında, Akbağ ve arkadaşlarının (2005), üniversite öğrencilerinin stres düzeyi, denetim odağı ve depresyon düzeyleriyle ilgili olarak yaptıkları çalışmalarında da araştırmanın bulgusunu destekler sonuç elde edilmiştir. Bu araştırma sonucunda, devlet üniversitelerindeki öğrencilerin içsel stres ve depresyon düzeylerinin vakıf üniversitelerindeki öğrencilerden daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer yandan, aile işlevselliği açısından anlamlı düzeyde farklılaşmanın olduğu alt boyutlarda, devlet okulunda okuyan öğrencilerde sağlıksızlığın arttığı görülmekte olup, bu durumun ekonomik ve sosyal imkanların aile kültürüne yansımalarının bir sonucu olabilir. Zira, bu dönemdeki öğrencilerin kendi özelliklerinin ele alınması kadar nasıl bir çevrede yaşadıklarının da ele alınması gerektiği de unutulmamalıdır. Öğrencilerin yaşadıkları çevrenin ne tür risklere yol açtığı, çevredeki erişkinlerin yeterli sosyal destek sağlayıp sağlamadığının, eğitim sisteminin öğrenciye kazandırdıklarının neler olduğunun, okul dışında ne tür olanaklar sağlandığının da öğrencinin ne tür davranış sorunları gösterdiği ya da nasıl bir kimlik geliştireceği konusunda büyük önem taşımaktadır (Çetin ve diğ., 2004). Araştırmanın bir diğer bulgusu olarak, sınıf düzeyinde 10. sınıflar ile 11. sınıf öğrencilerin aile ilişkilerinin işlevselliğine bakıldığında ise, anlamlı düzeyde farklılaşan ve farklılık görülmeyen aile içi ilişkilerinin bütün alt boyutlarında, 11. sınıf öğrencilerin aile işlevselliği sağlıksızlık puanlarının düştüğü hatta bazılarının sağlıklılık derecesinde olduğu görülmektedir ki, bu bulgu öğrencilerin ilerleyen yaşla birlikte aileleriyle daha iyi uyum sağladıklarını, sağlıklı ilişki kurduklarını düşündürmektedir.

Bu anlamda, araştırmanın bulgularına bağlı olarak:

Ailelerin gençlerin içinde buldukları dönemin özellikleri ile ilgili bilgilenmelerinin ve anlayış geliştirip onları desteklemelerinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Ortaöğretim gençliği içinde buldukları ergenlik dönemi itibariyle, stresli yaşam olaylarıyla daha fazla karşılaşma riski içerisinde bulunmaktadır. Dolayısıyla, ailelerin ve öğretmenlerin, öğrencilerin kendilerini tanımalarına, ifade etmelerine imkan tanıyarak, sorunlarla başa çıkmada, çözüm yollarını geliştirme noktasında onlara yardımcı olmalıdırlar.

Aileler, çocuklarının umutsuzluk duygu durumunu geliştirici yaklaşımlardan kaçınmalıdırlar.

Uzmanlar, çocuklarda umutsuzluk duygu durumuna neden olan aile ortamları ve sağlıklı aile ortamına ilişkin bilimsel analizleri, uygun iletişim ortamlarında kamuyla paylaşmalıdırlar.

Okullarda rehberlik büroları, grup rehberlik etkinlikleri yoluyla, öğrencilerin insan ilişkileri becerileri ve olumlu benlik imajını geliştirici çalışmalar gerçekleştirmelidirler.

KAYNAKLAR

- Akbağ, M. (2005). Üniversite Öğrencilerinde Stres Düzeyi, Denetim Odağı ve Depresyon Düzeyi Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21, 59-74.
- Akdeniz, F. (2006). *99 Sayfada Depresyon*. İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aktepe, E. ve diğ. (2006). İntihar Girişiminde Bulunan Çocuk ve Ergenlerde Sosyodemografik ve Psikiyatrik Özelliklerin Değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 5 (6), 444-454.
- Aydemir, Ç., Temiz, H. V. ve Göka, E. (2002). Majör Depresyon ve Özkıyıda Kognitif ve Emosyonel Faktörler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13 (1), 33-39.
- Baltaş, A. (1993).Eğitim Başarısını Yükseltmede, Sağlıklı ve Mutlu İnsanlar Yetiştirmede Ailenin Rolü. *Ana-Baba Okulu* (s.157-195). 4. Baskı. İstanbul:Remzi Kitabevi.
- Bulut, I. (1990). *Aile Değerlendirme Ölçeği*. Ankara:Özgüzel Matbaası.
- Ceyhun, B. (2001). Depresyonun Psikolojik Değerlendirmesi. *Duygudurum Dizisi*, 4, 192-197.
- Çakmak, D. ve Saatçioğlu, Ö. (2003). *Yüksek Lisans İçin Ruh Sağlığı ve Hastalıkları* (1. Baskı). İstanbul:İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları.
- Çetin ve diğerleri (2004). Ergen ve Ruhsal Sorunları. *Türkiye Bilimler Akademisi Raporları*. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Katkılarıyla Yayınlanmış.
- Dilbaz, N., ve Seber, G. (1993). Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi. *Kriz Dergisi*, 1(3), 134-138.
- Ekşi, A. (1999). Adolesan Ruh Sağlığı ve Gelişimi (Edit:Aysel Ekşi). *Ben Hasta Değilim* (s.125-148). İstanbul:Nobel Tıp Kitabevleri.
- Ekşi, A. (1999). Psikiyatrik Açından Çocuk ve Adolesan İntiharları (Edit:Aysel Ekşi). *Ben Hasta Değilim* (s.242-258). İstanbul:Nobel Tıp Kitabevleri.
- Eryüksel, G. N. ve Akün, E. (2003). Depresyonu Olan Ergenler ile Ana-Babalarının Aile İlişkilerinin ve Bilişsel Çarpıtmalarının İncelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18 (51), 59-73.
- Göktürk, Ü. (2000). Çocuk ve Ergenlerde Depresif Bozukluklar (Edit: Özgür Polvan). *Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi* (s.101-105) (1. Baskı). İstanbul:Nobel Tıp Kitabevleri.

- Hankin, B. L., Abramson, Lyn Y. & Siler, M. (2001). A prospective test of depression in adolescence. *Cognitive Therapy and Research*, 25 (5), 607-632.
- Joiner, T. E., et. al. (2005). An interpersonal addendum to the hopelessness theory of depression: Hopelessness as a stress and depression generator. *Journal Of Social And Clinical Psychology*, 24 (5), 649-664.
- Kılıç, E. Z., Uslu, R. İ., Erden, G. ve Kerimoğlu, Efser (1999). Çocuklarda Travma Sonrası Stres Bozukluğu Belirtilerini Sürdüren Ailesel Etmenler. *Kriz Dergisi*, 7 (2),1-8.
- Köroğlu, E. (2006). *Depresyon Nedir? Nasıl baş edilir?* Ankara:HYB Yayıncılık.
- Littauer, F. (2005). *Depresyonu Yenmek* (Altıncı Basım). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Nilzon, K.R. & Palmerus, K. (1997). The influence of familial factors on anxiety and depression in childhood and early adolescence. *Adolescence*. 32 (128), 935-943.
- Öner, N. (1994). *Türkiye’de Kullanılan Psikolojik Testler*. İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı.
- Öztürk, M. O. (1997). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları* (7. Basım). Ankara:Hekimler Yayın Birliği.
- Palabıykoğlu, R. *İntihar Davranışında Ailenin Rolü ve Önemi*, <http://lokman.cu.edu.tr/psikiyatri/derindex/kriz/1993/2/62.pdf>.
- Poch, F. Vinas and et. al. (2004). Feelings of hopelessness in a Spanish University population. *Soc Psychiatr Epidemiol*. 39, 326-334.
- Quinn, B. (2002). *Herkes İçin Depresyon El Kitabı* (Çev. Ayşe Esen Danacı). Ankara: HYB Yayıncılık.
- Savaşır, I. ve Şahin N. H. (1997). *Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme:Sık Kullanılan Ölçekler*. Ankara:Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Sayar, M. K., Öztürk, M., Acar, B. (2000). Aşırı Dozda İlaç Alımıyla İntihar Girişiminde Bulunan Ergenlerde Psikolojik Etkenler. *Klinik Psikiyatri Bülteni*. 10 (3), 133-138.
- Shapiro, P. G. (1994). *Çocukluk ve İlk Gençlik Depresyonu* (Çev. Meral Kesim). İstanbul:Papirüs Yayınları.
- Shek, D. T. L. (2006). Perceived parent-child relational qualities and parental behavioral and psychological control in Chinese adolescents in Hong Kong. *Adolescence*, 41 (163), 563-581.

- Sorunlar Simpozyumu Kitabı* (s.131-140)(Yayın Sorumlusu: Orhan Dođan). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi yayınları.
- Şenol, S., Karacan, E. ve Şener, Ş. (1999). Çocuklarda ve Ergenlerde Depresyon (Edit: Aysel Ekşi). *Ben Hasta Değilim* (s.335-344). İstanbul:Nobel Tıp Kitabevleri.
- Tümkiye, S. (2005). Ailesi Yanında ve Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması. <http://www.tebd.gazi.edu.tr/onikinci.htm> adresinden 01.02.2007 tarihinde alınmıştır.
- Wulsin, L. R. (2006). Depresif Bozukluklar Çeviri Edit:M. Levent Kayaalp; Burak Dođangün). *Psikiyatrinin Sırları*. İstanbul:Nobel Tıp Kitabevleri.
- Yu, S., Clemens, R., Yang, H., Li, X., Stanton, B., Deveaux, L., Lunn, S., Cottrell, L & Harris, C. (2006). Youth and parental perceptions of parental monitoring and parent-adolescent communication, youth depression, and youth risk behaviors. *Social Behavior and Personality*, 34 (10), 1297-1310.
- Yurdakul, S. (1999). *Ruhsal Hastalıklar ve Baş etme Yolları*. Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.